

Андрійченко Жанна Олегівна
*к. е. н., доцент кафедри управління
фінансовими послугами,
Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця,
м. Харків, Україна*

СУЧАСНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В УКРАЇНІ

Одним із сучасних напрямів удосконалення системи протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму і фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (англ. - anti-money laundering and combating the financing of terrorism and proliferation) є активне запровадження ризик-орієнтованого підходу (РОП) у сфері фінансового моніторингу. Цей підхід не є новим у світі. На його використанні постійно наголошувала група FATF у своїх рекомендаціях. Проте прийняття у травні 2015 року, після дворічного обговорення, Директиви (ЄС) 2015/849 Європейського Парламенту та Ради від 20 травня 2015 про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму [1], що має бути імплементована у внутрішнє законодавство держав-учасниць до 26 червня 2017 року, надає цим вимогам обов'язкового характеру.

З урахуванням євроінтеграційного вектору розвитку України адаптація внутрішнього законодавства до міжнародних вимог в сфері протидії легалізації злочинних коштів та фінансуванню тероризму з приводу запровадження РОП стає досить актуальною проблемою для України.

Відповідно до Директиви (ЄС) 2015/849, запровадження підходу, ґрунтованого на оцінці ризику, необхідно для того, щоб держави-члени та Союз визначали, розуміли та пом'якшували ризики відмивання коштів та фінансування тероризму, з якими вони стикаються.

Ризик відмивання коштів та фінансування тероризму в кожному випадку не є однаковим. Відповідно, слід використовувати комплексний підхід, що ґрунтується на оцінці ризику. Підхід, що ґрунтується на оцінці ризику, не є надміру довільним варіантом для держав-членів та зобов'язаних суб'єктів. Ним передбачено прийняття рішень на основі фактичних даних з метою виявлення ризиків, пов'язаних з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму [1].

Директивою (ЄС) 2015/849 встановлено, що ризик-орієнтовний підхід має здійснюватися на чотирьох рівнях:

- наднаціональному (рівень Європейського Союзу) – передбачено, що Єврокомісія кожні два роки має готувати звіт, де зазначаються сфери внутрішнього ринку, які піддаються найбільшому ризику, та ризики, пов'язані з кожним відповідним сектором;

- національному (рівень держав-членів ЄС) – встановлено необхідність проведення національної оцінки ризиків (НОР);
- публічному (рівень компетентних органів) – обґрунтовано частоту та інтенсивність нагляду за ризиками на рівні зобов'язаних суб'єктів, а також щодо ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму в цій державі-члені;
- приватному (рівень зобов'язаних суб'єктів) – виявлення та оцінка ризиків відмивання коштів і фінансування тероризму, що притаманні їх клієнтам, країнам або географічним регіонам, продуктам, послугам, транзакціям або каналам доставки.

По кожному з цих рівнів в Україні існують певні чинники, які стримують впровадження РОП. Основної уваги потребує Національна система оцінки ризиків (далі – НОР) як система заходів, що здійснюється суб'єктами державного фінансового моніторингу уповноваженими органами державної влади із залученням інших суб'єктів (у разі потреби) з метою визначення ризиків легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму, їх аналіз, оцінка та розроблення заходів, спрямованих на запобігання виникненню та/або зменшення негативних наслідків.

Комплексна оцінка стану системи ПВД / ФТ в Україні вимагає поєднання кількісних даних, на основі статистичних даних, та якісних даних, заснованих на думках експертів в різних областях ПВД / ФТ. Кількісні дані мають такі переваги, як неупередженість, послідовність, вимірюваність і, як наслідок, порівнянність.

Проте, цього часто недостатньо для аналізу досить складних компонентів ПВД / ФТ, а також законодавчого рівня ПВД / ФТ та інших не вимірюваних параметрів. Отже, кількісні статистичні не можуть бути єдиним джерелом даних для аналізу.

Якісні дані мають перевагу тому, що засновані на поглядах експертів з ПВД/ФТ, які знайомі з особливостями функціонування системи, її складностями і недоліками. Проте, це водночас є і недоліком, бо закладає в процедуру оцінки певні суб'єктивні уявлення. Саме тому поєднання кількісних та якісних підходів до оцінки ризиків представляється найбільш доцільним.

Проведена в Україні у 2016 р. НОР значною мірою базувалася саме на статистичних даних, що в деякій мірі ускладнює інтерпретацію отриманих результатів.

Наведені у Звіті дані демонструють те, що переважну частку ризикованих фінансових операцій в переданих узагальнених матеріалах займають фінансові операції, повідомлення про які надіслані суб'єктами первинного фінансового моніторингу (СПФМ) до державних суб'єктів фінансового моніторингу (ДСФМ) за ознаками внутрішнього моніторингу, а отже операції, які пов'язані з відмиванням коштів або скоєнням інших злочинів, виявлені СПФМ за власними критеріями та ризиками. Також, результати аналізу дотримання СПФМ вимог Закону свідчать, що виконання деяких вимог до подання Державній службі фінансового моніторингу України інформації про фінансові операції надто обтяжливе для СПФМ та неефективне, а також призводить до значного збільшення обсягу видатків СПФМ на проведення процедур

фінансового моніторингу. У 2015 р. близько 89 % інформації, поданої СПФМ до Державної служби фінансового моніторингу України, є інформацією про фінансові операції, які підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу. В той же час, більшість фінансових операцій, які передані у складі узагальнених матеріалів, отримані від СПФМ за ознаками внутрішнього фінансового моніторингу [6].

Таким чином, зміщення уваги СПФМ на фінансові операції, стосовно яких виникла підозра на підставі оцінки та аналізу ризиків, дасть змогу значно підвищити ймовірність виявлення підозрілих фінансових операцій і незаконних фінансових потоків. Отже необхідність переходу до застосування ризик-орієнтовного підходу під час подання СПФМ інформації до Державної служби фінансового моніторингу України є очевидною [2].

Певні труднощі є і на публічному рівні запровадження РОП у сфері нагляду відносно встановлення частоти та інтенсивності нагляду за ризиками на рівні зобов'язаних суб'єктів, оскільки у Законі №1702 не розкривається механізм здійснення суб'єктами державного фінансового моніторингу нагляду з урахуванням оцінки ризиків і це лише зазначається як одне з їх повноважень (п. 3 частини другої статті 14 Закону).

Проведення ризик-орієнтованого нагляду об'єктивно повинно базуватися на вивченні значних обсягів інформації, що стосується, насамперед, результатів національної оцінки ризиків, особливостей певного сектора фінансового ринку, які обумовлюють потенційні його слабкості у сфері ПВК/ФТ, тенденцій та типологій відмивання коштів і фінансування тероризму, які оприлюднюють міжнародні організації й національні спеціальні компетентні органи, у тому числі й вітчизняні.

Серед факторів, які впливають на вразливість суб'єкту первинного фінансового моніторингу до ризику бути залученим до процесів легалізації злочинних доходів є слабкість внутрішньої системи фінансового моніторингу, недотримання його вимог і процедур, недостатню кваліфікацію персоналу, а також чинники, пов'язані з керівництвом фінансової установи.

Реалізації ризик-орієнтованого підходу на приватному рівні в Україні значно заважає бюрократизація процедур фінансового моніторингу та відсутність мотивації у суб'єктів первинного фінансового моніторингу [3].

Для зменшення бюрократичного тиску слід враховувати положення Директиви (ЄС) 2015/849, які передбачають мінливий характер ризику, і, відповідно, його зміни самі по собі або в поєднанні можуть збільшувати або зменшувати потенційний ризик, в такий спосіб впливаючи на відповідний рівень профілактичних заходів, таких як заходи з належної перевірки клієнтів. Тому існують обставини, в яких слід застосовувати посилену належну перевірку та інші, в яких спрощена процедура належної перевірки може бути доцільною.

З метою підвищення мотивації суб'єктів первинного фінансового моніторингу до виконання їх обов'язків доцільно забезпечувати зворотній зв'язок щодо корисності та подальшої перевірки поданих ними повідомлень про підозрілі операції. Щоб зробити це можливим і мати можливість переглянути

ефективність своїх систем боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму, держави-члени повинні підтримувати та покращувати якість відповідної статистики. А для цього слід до Закону № 1702 та положень, що регулюють діяльність СДФМ внести відповідні повноваження.

Отже, запровадження в Україні ризик-орієнтованого підходу в сфері фінансового моніторингу відбувається згідно з вимогами міжнародних документів та потребує кропіткої праці у законодавчій та організаційній площині.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Directive (EU) 2015/849 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32015L0849&from=EN>.

2. Андрійченко Ж. О. Статистичне обґрунтування необхідності запровадження ризик-орієнтованого підходу у сфері фінансового моніторингу в Україні / Ж.О. Андрійченко, С.О. Літвінова // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва: Збірник наукових праць ХНАДУ. – №2 (17) – 2017. – Харків: ХНАДУ, 2017. – С. 49 – 55.

3. Глущенко О. О. Антилегалізаційний фінансовий моніторинг: ризик-орієнтований підхід : монографія / О. О. Глущенко, І. Б. Семененко ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Р. А. Слав'юка. – К. : УБС НБУ, 2014. – 386 с.

4. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 14.10.2014 № 1702-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1702-18>.

5. Порядок проведення національної оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму і оприлюднення її результатів : Постанова КМУ і НБУ від 16 вересня 2015 р. № 717 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/717-2015-%D0%BF>.

6. Звіт про проведення національної оцінки ризиків [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2016/20161125/zvit_ukr.pdf/